



## บทที่ 5

### สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาในเรื่อง "ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคม ด้านทรัพยากรมนุษย์ และด้านผลิตภัณฑ์และบริการของบริษัทในกลุ่มวัดฤดีบและสินค้าอุตสาหกรรม" ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้ศึกษาจากตัวอย่างของประชากร โดยประชากรที่สนใจศึกษาคือ บริษัทที่อยู่ในกลุ่มวัดฤดีบและสินค้าอุตสาหกรรม ทั้งที่จดทะเบียนและไม่ได้จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ซึ่งการศึกษานี้มีแรงจูงใจมาจากการที่ธุรกิจ และบุคคลทั่วไปหันมาให้ความสนใจ และให้ความสำคัญกับการมีความรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่วยธุรกิจได้รับความคาดหวังจากบุคคลทั่วไปอย่างมากถึงการมีความรับผิดชอบต่อสังคมในการดำเนินธุรกิจ ซึ่งในบางธุรกิจได้มีการกระทำที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อสังคม และได้มีการเปิดเผยข้อมูลเหล่านั้นให้กับบุคคลภายนอกทราบด้วย แต่บางธุรกิจเองก็ไม่ได้ทำการเปิดเผยข้อมูลดังกล่าว และด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจอย่างยิ่งที่จะทำการศึกษาถึง ปัจจัยที่คาดว่าจะมีอิทธิพลต่อการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคม ในด้านทรัพยากรมนุษย์ และด้านผลิตภัณฑ์และบริการของบริษัทในกลุ่มวัดฤดีบและสินค้าอุตสาหกรรมซึ่งการศึกษาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. สืบหาการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคม ในด้านทรัพยากรมนุษย์ และด้านผลิตภัณฑ์และบริการจากรายงานประจำปีของบริษัท ทั้งจากงบการเงินหมายเหตุประกอบงบการเงิน และข้อมูลอื่น ๆ ที่เปิดเผยสู่สาธารณชนของบริษัทตัวอย่างที่อยู่ในกลุ่มวัดฤดีบและสินค้าอุตสาหกรรม ทั้งที่จดทะเบียนและไม่ได้จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์
2. ศึกษาถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคม ในด้านทรัพยากรมนุษย์ และด้านผลิตภัณฑ์และบริการของบริษัทที่อยู่ในกลุ่มวัดฤดีบและสินค้าอุตสาหกรรม ทั้งที่จดทะเบียนและไม่ได้จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์
3. ศึกษาถึงแนวทางในการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคม ในด้านทรัพยากรมนุษย์ และด้านผลิตภัณฑ์และบริการที่ควรจะเป็นในอนาคต

จากการทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและการสัมภาษณ์ตัวอย่างพบว่า มีปัจจัยที่คาดว่าจะมีอิทธิพลต่อการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมหลายปัจจัย ซึ่งการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกปัจจัยที่น่าสนใจและคาดว่าจะมีอิทธิพลต่อการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคม จำนวน 4 ปัจจัย ได้แก่ การเป็นบริษัทจดทะเบียนในตลาด

หลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ลักษณะของผู้นำ นโยบายของบริษัท และวัฒนธรรมองค์กรแบบ ระบบเปิดหรือระบบปิด

### สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

จากการศึกษาและการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ สามารถสรุปผลการวิจัยตาม วัตถุประสงค์ของการวิจัย 3 ข้อข้างต้นได้ดังต่อไปนี้

**วัตถุประสงค์ข้อที่ 1** **สำรวจการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคม ในด้านทรัพยากรมนุษย์ และด้านผลิตภัณฑ์และบริการจากรายงานประจำปี ของบริษัทของบริษัทตัวอย่าง**

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เป็นการสำรวจการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมในด้านทรัพยากรมนุษย์ และด้านผลิตภัณฑ์และบริการ เพื่อคำนวณหา ปริมาณการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมของทั้งสองด้าน จากรายงานประจำปี 2546 ของบริษัทตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถาม จำนวน 59 บริษัท ประกอบด้วย บริษัทที่จดทะเบียน ในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย จำนวน 18 บริษัท และบริษัทที่ไม่ได้จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย จำนวน 41 บริษัท ซึ่งสามารถสรุปผลการสำรวจได้ดังต่อไปนี้

1. **การสำรวจการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมของบริษัทที่ จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย**

การเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมของบริษัทที่จดทะเบียนใน ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย จำนวน 18 บริษัท มีการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมด้านทรัพยากรมนุษย์ และด้านผลิตภัณฑ์และบริการครบทุกบริษัท แต่ไม่ครบถ้วนทุก รายการ และมีการเปิดเผยข้อมูลในด้านผลิตภัณฑ์และบริการมากกว่าด้านทรัพยากรมนุษย์ โดย ในด้านผลิตภัณฑ์และบริการนั้นรายการหรือเรื่องที่มีการเปิดเผยข้อมูลมากที่สุดคือ สารสนเทศ เกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของบริษัทรวมถึงบรรจุภัณฑ์ด้วย รองลงมา คือ การเปิดเผย ผลิตภัณฑ์ที่เป็นไปตามมาตรฐานความปลอดภัย รายละเอียดของแผนงานที่จะทำให้ผลิตภัณฑ์ ปลอดภัยมากขึ้น และสารสนเทศเกี่ยวกับกาวิจัยที่องค์กรทำเพื่อปรับปรุงผลิตภัณฑ์ไม่ว่าจะทาง ใดก็ตาม ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการเปิดเผยในรูปของการบรรยาย ส่วนด้านทรัพยากรมนุษย์นั้นเรื่อง ที่มีการเปิดเผยข้อมูลมากที่สุด คือ จำนวนของพนักงานในบริษัท หรือในแต่ละสาขาและบริษัท ย่อย ลักษณะของการเปิดเผยโดยส่วนใหญ่จะไม่อยู่ในรูปของหน่วยเงินตราแต่เป็นปริมาณ รองลงมาคือสารสนเทศการให้การศึกษาการฝึกอบรมที่เกี่ยวข้องกับ สุขภาพและความ

ปลอดภัยของพนักงาน การลดหรือการกำจัดมลพิษ สิ่งระคายเคือง หรือสิ่งที่เป็นอันตรายในสภาพแวดล้อมการทำงาน การส่งเสริมด้านความปลอดภัยและสุขภาพกายและจิตใจของพนักงาน และการให้ความช่วยเหลือหรือให้แนวทางแก่พนักงานที่อยู่ในขั้นตอนการเกษียณอายุหรืออยู่ในตำแหน่งที่ซ้ำซ้อน ซึ่งลักษณะของการเปิดเผยข้อมูลเหล่านี้จะอยู่ในรูปของการบรรยายและในด้านทรัพยากรมนุษย์นี้เรื่องที่ไม่มีการเปิดเผยข้อมูลเลยคือ เรื่องการจ้างแรงงานชนกลุ่มน้อยหรือผู้หญิง

## 2. การสำรวจการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมของบริษัทที่ไม่ได้จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย

การเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมของบริษัทที่ไม่ได้จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย จำนวน 41 บริษัท มีการเปิดเผยข้อมูลในด้านทรัพยากรมนุษย์มากกว่าด้านผลิตภัณฑ์และบริการ โดยในด้านทรัพยากรมนุษย์มีการเปิดเผยข้อมูลครบทุกบริษัท แต่ไม่ครบทุกรายการ และเรื่องที่มีการเปิดเผยข้อมูลมากที่สุด คือ จำนวนของพนักงานในบริษัท หรือในแต่ละสาขาและบริษัทย่อย ซึ่งลักษณะของการเปิดเผยข้อมูลส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปของปริมาณแต่ไม่มีหน่วยเงินตรา รองลงมาคือข้อมูลเกี่ยวกับผู้อยู่ในตำแหน่งบริหาร ซึ่งลักษณะของการเปิดเผยข้อมูลโดยส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปการบรรยาย สำหรับด้านผลิตภัณฑ์และบริการมีการเปิดเผยข้อมูลไม่ครบทุกบริษัท และไม่ครบถ้วนทุกรายการ โดยเรื่องที่มีการเปิดเผยข้อมูลมากที่สุด คือ สารสนเทศเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของบริษัทรวมถึงบรรจุภัณฑ์ด้วย ซึ่งการเปิดเผยข้อมูลส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปของการบรรยาย

จากผลการสำรวจการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคม ในด้านทรัพยากรมนุษย์ และด้านผลิตภัณฑ์และบริการดังกล่าวข้างต้น ลักษณะของข้อมูลที่ทำให้การเปิดเผยในด้านทรัพยากรมนุษย์ และด้านผลิตภัณฑ์และบริการ ทั้งของบริษัทจดทะเบียนและบริษัทที่ไม่ได้จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ โดยส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปของการบรรยาย นอกจากนี้ยังพบว่าบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ มีการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคม ทั้งในด้านทรัพยากรมนุษย์ และด้านผลิตภัณฑ์และบริการมากกว่าบริษัทที่ไม่ได้จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ ซึ่งสาเหตุที่บริษัทที่ไม่ได้จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ มีการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมน้อยนั้น เนื่องจากข้อมูลดังกล่าวเป็นข้อมูลภายในของบริษัท ซึ่งข้อมูลบางส่วนเป็นความลับ ไม่สามารถเผยแพร่ให้บุคคลภายนอกทราบได้ โดยบริษัทจะเปิดเผยหรือเผยแพร่ให้กับบุคคลภายในหรือผู้มีส่วนได้เสียกับบริษัทเท่านั้น เช่น ผู้ถือหุ้นรายใหญ่

บริษัทในเครือ เจ้าหน้าที่ของบริษัท (เช่น สถาบันการเงิน) พนักงานของบริษัท จะเปิดเผยให้ทราบเพียงบางเรื่องเท่านั้น รวมถึงลูกค้าของบริษัท (จะเปิดเผยข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับรายละเอียดของสินค้าและบริการของบริษัทเท่านั้น) และหน่วยงานราชการ เช่น กระทรวงแรงงาน กรมโรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น โดยหน่วยงานราชการจะเก็บข้อมูลที่ต้องการจากบริษัท เพื่อตรวจสอบการปฏิบัติตามกฎหมายของบริษัท นอกจากนี้สาเหตุอีกประการที่ทำให้บริษัทที่ไม่ได้จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์มีการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมน้อย เนื่องจากไม่มีกฎหมาย หรือข้อบังคับจากหน่วยงานที่กำกับดูแลให้ทำการเปิดเผยข้อมูลดังกล่าว

**วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ศึกษาถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคม ในด้านทรัพยากรมนุษย์ และด้านผลิตภัณฑ์และบริการของบริษัทที่อยู่ในกลุ่มวัตถุดิบและสินค้าอุตสาหกรรม ทั้งที่จดทะเบียนและไม่ได้จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย**

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการมีอิทธิพลของปัจจัยที่ศึกษา 4 ปัจจัย ได้แก่ การเป็นบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ลักษณะของผู้บริหาร นโยบายของบริษัท และวัฒนธรรมองค์กรแบบระบบเปิดหรือระบบปิด ต่อปริมาณการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมด้านทรัพยากรมนุษย์ และด้านผลิตภัณฑ์และบริการของบริษัทที่อยู่ในกลุ่มวัตถุดิบและสินค้าอุตสาหกรรม ในการทดสอบสมมติฐานออกเป็น 2 ส่วน คือ การทดสอบสมมติฐานในภาพรวม และการทดสอบสมมติฐานโดยแยกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ และกลุ่มบริษัทที่ไม่ได้จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ ซึ่งสามารถสรุปผลการทดสอบสมมติฐานของแต่ละกลุ่มได้ดังต่อไปนี้

### 1. การทดสอบสมมติฐานในภาพรวม

จากการทดสอบสมมติฐานในภาพรวมเกี่ยวกับการมีอิทธิพลของปัจจัยที่ศึกษา 4 ปัจจัย ได้แก่ การเป็นบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ลักษณะของผู้บริหาร นโยบายของบริษัท และวัฒนธรรมองค์กรแบบระบบเปิดหรือระบบปิด ต่อปริมาณการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมด้านทรัพยากรมนุษย์ และด้านผลิตภัณฑ์และบริการของบริษัทในกลุ่มวัตถุดิบและสินค้าอุตสาหกรรม ทั้งที่จดทะเบียน และไม่ได้จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ จำนวน 59 บริษัท พบว่า ปัจจัยด้านการเป็นบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย และปัจจัยด้านนโยบายของบริษัท มีอิทธิพลต่อการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมของทั้งด้านทรัพยากรมนุษย์ และด้านผลิตภัณฑ์และบริการอย่างมีนัยสำคัญ

กล่าวคือ บริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์มีการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคม ทั้งในด้านทรัพยากรมนุษย์ และด้านผลิตภัณฑ์และบริการแตกต่างจากบริษัทที่ไม่ได้จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ และบริษัทที่มีนโยบายระบุไว้เป็นลายลักษณ์อักษรมีการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมทั้งในด้านทรัพยากรมนุษย์ และด้านผลิตภัณฑ์และบริการแตกต่างจากบริษัทที่ไม่มีนโยบายระบุไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งสอดคล้องกับผลการเก็บรวบรวมข้อมูลจากรายงานประจำปีพบว่า บริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์มีการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมด้านทรัพยากรมนุษย์ และด้านผลิตภัณฑ์และบริการมากกว่าบริษัทที่ไม่ได้จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ และบริษัทที่มีนโยบายระบุไว้เป็นลายลักษณ์อักษรมีการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคม ด้านทรัพยากรมนุษย์ และด้านผลิตภัณฑ์และบริการมากกว่าบริษัทที่ไม่มีนโยบายระบุไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ส่วนปัจจัยด้านลักษณะของผู้นำ และวัฒนธรรมองค์กรแบบระบบเปิดหรือระบบปิด ไม่มีอิทธิพลต่อการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมทั้งสองด้านอย่างมีนัยสำคัญของกรอบสมมติฐานในภาพรวม

## 2. การทดสอบสมมติฐานโดยแยกออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ และกลุ่มบริษัทที่ไม่ได้จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์

### 2.1 การทดสอบสมมติฐานของกลุ่มบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์

จากการทดสอบสมมติฐาน เกี่ยวกับการมีอิทธิพลของปัจจัยที่ศึกษา 3 ปัจจัย ซึ่งได้แก่ ลักษณะของผู้นำ นโยบายของบริษัท และวัฒนธรรมองค์กร-ระบบเปิดและระบบปิด ต่อปริมาณการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคม ของกลุ่มบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ จำนวน 18 บริษัท พบว่า ปัจจัยด้านนโยบายของบริษัท มีอิทธิพลต่อการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมในด้านทรัพยากรมนุษย์ และด้านผลิตภัณฑ์และบริการ แต่ปัจจัยด้านลักษณะของผู้นำ และปัจจัยด้านวัฒนธรรมองค์กร ไม่มีอิทธิพลต่อการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมด้านทรัพยากรมนุษย์ และด้านผลิตภัณฑ์และบริการ อย่างมีนัยสำคัญของกรอบสมมติฐานของกลุ่มบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย

### 2.2 การทดสอบสมมติฐานของกลุ่มบริษัทที่ไม่ได้จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์

จากการทดสอบสมมติฐานเกี่ยวกับการมีอิทธิพลของปัจจัยที่ศึกษา 3 ปัจจัย ซึ่งได้แก่ ลักษณะของผู้นำ นโยบายของบริษัท และ วัฒนธรรมองค์กรแบบระบบเปิดหรือระบบปิด ต่อปริมาณการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมด้านทรัพยากรมนุษย์ และด้าน

ผลิตภัณฑ์และบริการของกลุ่มบริษัทที่ไม่ได้จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์จำนวน 41 บริษัท พบว่า ปัจจัยด้านนโยบายของบริษัทมีอิทธิพลต่อการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมด้านทรัพยากรมนุษย์ และด้านผลิตภัณฑ์และบริการ แต่ปัจจัยด้านลักษณะของผู้นำ และปัจจัยด้านวัฒนธรรมองค์กร ระบบเปิดและระบบปิด ไม่มีอิทธิพลต่อการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมในด้านทรัพยากรมนุษย์ และด้านผลิตภัณฑ์และบริการอย่างมีนัยสำคัญของการทดสอบสมมติฐานของกลุ่มบริษัทที่ไม่ได้จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย

จากผลการทดสอบสมมติฐานในภาพรวมที่พบว่า ปัจจัยด้านการเป็นบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย และปัจจัยด้านนโยบายของบริษัทมีอิทธิพลต่อการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมทั้งในด้านทรัพยากรมนุษย์ และด้านผลิตภัณฑ์และบริการ ซึ่งสอดคล้องกับผลการทดสอบสมมติฐานแยกของกลุ่มบริษัทที่จดทะเบียนและกลุ่มบริษัทที่ไม่ได้จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ ที่พบว่าปัจจัยด้านนโยบายของบริษัทมีอิทธิพลต่อการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมในด้านทรัพยากรมนุษย์ และด้านผลิตภัณฑ์และบริการของบริษัทอย่างมีนัยสำคัญเช่นกัน เหตุผลที่ปัจจัยทั้งสองมีอิทธิพลต่อการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมทั้งในด้านทรัพยากรมนุษย์ และด้านผลิตภัณฑ์และบริการนั้น เนื่องจากบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ต้องทำการเปิดเผยข้อมูลให้ครบถ้วนตามมาตรฐานการบัญชี และตามข้อกำหนดของหน่วยงานที่กำกับดูแล ซึ่งขอบเขตของการเปิดเผยข้อมูลย่อมต้องมีมากกว่าบริษัทที่ไม่ได้จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ รวมถึงผู้ที่มีส่วนได้เสียกับบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ มีมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับบริษัทที่ไม่ได้จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ ดังนั้นบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ จึงต้องทำการเปิดเผยข้อมูลให้ครบถ้วนตามข้อกำหนดของกฎหมาย และต้องเปิดเผยข้อมูลตามข้อเรียกร้องของผู้ที่มีส่วนได้เสียกับบริษัทด้วย เพื่อแสดงถึงความโปร่งใส และความรับผิดชอบต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องกับบริษัททุกฝ่าย ซึ่งผลการทดสอบสมมติฐานดังกล่าวมีความขัดแย้งกับงานวิจัยของ Cormier and Magnan (1999) ที่พบว่า การเป็นบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยทำให้ระดับการเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับสังคมและสิ่งแวดล้อมลดลง อาจเนื่องจากมีแนวคิดที่ว่า บริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ต้องมีภาพลักษณ์ที่ดีต่อบุคคลภายนอก และสาธารณชนทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องมีภาพลักษณ์ที่ดีต่อนักลงทุนที่จะมาลงทุนกับบริษัท ถ้าบริษัทเปิดเผยข้อมูลเหล่านี้ไป ซึ่งไม่ว่าจะเป็นข้อมูลในด้านบวกหรือด้านลบ อาจจะส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ รวมถึงอาจมีผลกระทบต่อกำไร และราคาหุ้นของบริษัทก็เป็นได้

นอกจากนี้ บริษัทที่มีนโยบายในการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคม พบว่ามีปริมาณการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมสูงกว่าบริษัทที่ไม่มีนโยบาย ซึ่งการมีนโยบายที่ใช้เป็นแนวทางการปฏิบัติในการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการเอาใจใส่ และห่วงใยต่อสังคมรอบข้างบริษัท ทั้งพนักงาน และผู้บริโภคที่ใช้สินค้าหรือบริการของบริษัท รวมถึงเป็นการสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องถึงการมีความรับผิดชอบต่อสังคมของบริษัทด้วย

จากผลการทดสอบสมมติฐานทั้งในภาพรวมและการทดสอบสมมติฐานแยก ที่พบว่า ปัจจัยด้านลักษณะของผู้นำ และปัจจัยด้านวัฒนธรรมองค์กรแบบระบบเปิดหรือระบบปิดไม่มีอิทธิพลต่อการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมทั้งในด้านทรัพยากรมนุษย์ และด้านผลิตภัณฑ์และบริการอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งในปัจจุบันด้านลักษณะผู้นำ ได้แบ่งลักษณะของผู้นำออกเป็น 2 ลักษณะ คือ Transformational Leadership และ Transactional Leadership โดยเชื่อว่าบริษัทที่มี Transformational Leadership จะมีการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมด้านทรัพยากรมนุษย์และด้านผลิตภัณฑ์และบริการ มากกว่า บริษัทที่มี Transactional Leadership แนวคิดนี้ได้มาจากงานวิจัยของ Junquera and Ordiz., 2002 ที่พบว่า บริษัทที่มี Transformational Leadership มีการปฏิบัติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมดีกว่าบริษัทที่มี Transactional Leadership แต่จากการทดสอบสมมติฐานของงานวิจัยนี้กลับพบว่า บริษัทที่มี Transformational Leadership มีการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมด้านทรัพยากรมนุษย์ และด้านผลิตภัณฑ์และบริการไม่แตกต่างจากบริษัทที่มี Transactional Leadership เหตุผลที่สนับสนุนผลการทดสอบสมมติฐานนี้คือ ค่าเฉลี่ยของปริมาณการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมในด้านทรัพยากรมนุษย์ และด้านผลิตภัณฑ์และบริการ ทั้งของบริษัทที่มี Transformational Leadership และบริษัทที่มี Transactional Leadership พบว่า มีค่าเฉลี่ยที่ใกล้เคียงกัน จึงส่งผลให้การทดสอบสมมติฐานทางสถิติไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ เหตุผลอีกประการคือ ในบริษัทที่มี Transformational Leadership และบริษัทที่มี Transactional Leadership นั้นมีแนวทางในการเปิดเผยข้อมูลที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ การเปิดเผยข้อมูลของบริษัททำตามข้อกำหนดของกฎหมาย และกฎเกณฑ์ข้อบังคับของหน่วยงานที่กำกับดูแล รวมถึงทำการเปิดเผยข้อมูลในเรื่องที่ไม่มีผลกระทบในด้านลบกับบริษัทมากนัก และโดยส่วนใหญ่บริษัทจะทำการเปิดเผยข้อมูลในลักษณะที่คล้ายคลึงกันกับบริษัทที่อยู่ในกลุ่มอุตสาหกรรมหรือในกลุ่มธุรกิจเดียวกัน ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้บริษัทที่มี Transformational Leadership และบริษัทที่มี Transactional Leadership มีการเปิดเผยข้อมูลไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ส่วนปัจจัยด้านวัฒนธรรมองค์กรแบบระบบเปิดหรือระบบปิด ที่พบว่าไม่มีอิทธิพลต่อการเปิดเผยข้อมูลการ

บัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมในด้านทรัพยากรมนุษย์ และด้านผลิตภัณฑ์และบริการนั้น เนื่องจาก บริษัทที่มีวัฒนธรรมองค์กรแบบระบบเปิด และบริษัทที่มีวัฒนธรรมองค์กรแบบระบบปิด มีค่าเฉลี่ยของปริมาณการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมทั้งในด้านทรัพยากร มนุษย์ และด้านผลิตภัณฑ์และบริการที่ใกล้เคียงกัน จึงส่งผลให้การทดสอบสมมติฐานทางสถิติไม่ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญในการเปิดเผยข้อมูล และนอกจากนี้ในการวัดวัฒนธรรม องค์กรใช้ตัววัดจากงานวิจัยของ Hofstede และคณะ (1990) โดยเลือกวัฒนธรรมองค์กรเพียง หนึ่งด้านเท่านั้น คือ ด้านที่ 4 ระบบเปิดและระบบปิด จากที่มีทั้งหมด 6 ด้านด้วยกัน เพราะจาก การพิจารณารายละเอียดของข้อคำถามที่ใช้ในการวัดวัฒนธรรมองค์กรทั้ง 6 ด้าน พบว่า วัฒนธรรมองค์กรด้านที่ 4 เป็นด้านที่เกี่ยวข้องกับการเปิดเผยข้อมูลมากที่สุด และสาเหตุอีก ประการที่เลือกวัฒนธรรมองค์กรด้านที่ 4 เพียงด้านเดียว เนื่องจากข้อจำกัดของแบบสอบถาม ซึ่ง ถ้านำวัฒนธรรมองค์กรทั้ง 6 ด้าน มารวมเป็นข้อคำถามในแบบสอบถาม แบบสอบถามที่ได้จะมีความ ยาวมากเกินไป ซึ่งอาจทำให้ผู้ตอบแบบสอบถามไม่ประสงค์ที่จะตอบแบบสอบถามนั้น

สรุปผลการทดสอบสมมติฐาน ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปิดเผยข้อมูลการบัญชี ความรับผิดชอบต่อสังคมทั้งในด้านทรัพยากรมนุษย์ และด้านผลิตภัณฑ์และบริการของบริษัทในกลุ่ม วัตถุประสงค์และสินค้าอุตสาหกรรม ได้แก่ ปัจจัยด้านการเป็นบริษัทจดทะเบียนในตลาด หลักทรัพย์แห่งประเทศไทย และ ปัจจัยด้านนโยบายของบริษัท

**วัตถุประสงค์ข้อที่ 3** ศึกษาถึงแนวทางในการเปิดเผยข้อมูลการบัญชี ความรับผิดชอบต่อสังคม ในด้านทรัพยากรมนุษย์ และด้านผลิตภัณฑ์และบริการที่ควร จะเป็นในอนาคต

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ของการวิจัยนี้ เป็นการศึกษาถึงแนวทางหรือความ ต้องการที่มีต่อการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคม ในด้านทรัพยากรมนุษย์ และ ด้านผลิตภัณฑ์และบริการที่ควรจะเป็นในอนาคต เก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามส่วนที่ 4 ในส่วนของข้อเสนอแนะ ซึ่งเป็นคำถามปลายเปิดที่ตอบโดยผู้อำนวยความสะดวกการเงินของ บริษัทตัวอย่าง

สำหรับแนวทางหรือความต้องการของเรื่องหรือรายการการเปิดเผยข้อมูลการ บัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมที่ควรมีเพิ่มเติม จากที่บริษัทได้ทำการเปิดเผยไว้แล้วในรายงาน ประจำปี มีดังต่อไปนี้

ในด้านทรัพยากรมนุษย์ ได้แก่

- การฝึกอบรม และการพัฒนาความสามารถของบุคลากร



- การมีหลักประกันเพื่อความมั่นคง ทั้งทางด้านสุขภาพ ความปลอดภัยในการทำงาน และควรครอบคลุมถึงการเดินทางระหว่างการปฏิบัติงาน การดำเนินชีวิต และความมั่นคงในหน้าที่การงานด้วย
- การแสดงสถิติของพนักงาน ในเรื่องสุขภาพ และอุบัติเหตุที่เกิดจากการทำงานของแต่ละปี เพื่อทราบถึงความเสี่ยงจากการปฏิบัติงานตามหน้าที่นั้น ๆ

#### ในด้านผลิตภัณฑ์และบริการ ได้แก่

- การแสดงข้อมูลของผลิตภัณฑ์ที่ไม่ทำลายธรรมชาติ เนื่องจากใช้ระบบ recycle ซึ่งลดการสิ้นเปลืองการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ
- ความปลอดภัยของผลิตภัณฑ์ ที่ควรครอบคลุมถึงการกำหนดคุณลักษณะและวิธีการใช้ที่ชัดเจนไม่คลุมเครือ
- ผลกระทบของกระบวนการการผลิตที่มีต่อสุขภาพของพนักงาน และชุมชนรอบข้าง รวมถึงวิธีการป้องกันหรือแก้ไขผลกระทบดังกล่าว
- การให้ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งวัตถุดิบที่ปลอดภัย และเชื่อถือได้ รวมถึงกระบวนการการขนส่งวัตถุดิบเหล่านั้นมายังบริษัท

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้ทำการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้ซึ่งบการเงินเกี่ยวกับความเพียงพอในการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคม ทั้งในด้านทรัพยากรมนุษย์ และด้านผลิตภัณฑ์และบริการของบริษัทต่าง ๆ รวมถึงความต้องการของเรื่องหรือรายการที่จะให้มีการเปิดเผยเพิ่มเติม ซึ่งผู้ซึ่งบการเงินมีความคิดเห็นที่คล้ายคลึงกันว่า ข้อมูลที่เกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคมที่บริษัททำการเปิดเผยนั้นมีความเพียงพอในระดับปานกลาง ซึ่งถ้าจะให้เพียงพอกับผู้ใช้ข้อมูล และบุคคลที่เกี่ยวข้องมากยิ่งขึ้น ควรมีการเปิดเผยข้อมูลเพิ่มเติมในเรื่องต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ ในด้านทรัพยากรมนุษย์ ควรมีการเปิดเผยเพิ่มเติมในเรื่องการจัดตั้งเงินกองทุนเพื่อสวัสดิการของพนักงาน การประเมินผลงานของพนักงานโดยใช้วิธีการประเมินที่เป็นมาตรฐานเพื่อป้องกันการลำเอียงและการเห็นแก่ประโยชน์ของพวกเขา พร้อมสมควรให้ข้อมูลและสิทธิประโยชน์ของแรงงานที่เป็นเด็กและผู้หญิงด้วย ส่วนในด้านผลิตภัณฑ์และบริการ ควรมีการกล่าวถึงการรับประกันในเรื่องสุขภาพ และความปลอดภัยของผู้บริโภคที่ใช้ผลิตภัณฑ์หรือบริการของบริษัทด้วย

ในภาพรวม สำหรับการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคม ในด้านทรัพยากรมนุษย์ และด้านผลิตภัณฑ์และบริการของบริษัทที่อยู่ในกลุ่มวัตถุดิบและสินค้า

อุตสาหกรรม ทั้งที่จดทะเบียนและไม่ได้จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ มีการเปิดเผยข้อมูลไม่มากเท่าใดนัก และเปิดเผยเพียงบางเรื่องเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริษัทที่ไม่ได้จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์มีการเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคมน้อยมาก หรือไม่เปิดเผยข้อมูลเลย ซึ่งส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะไม่มีข้อกำหนดให้เปิดเผย และบริษัทเองก็มองไม่เห็นประโยชน์ของการเปิดเผย รวมถึงมีผู้ใช้ข้อมูลเหล่านั้นน้อย ส่วนบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์นั้น มีการเปิดเผยข้อมูลที่ให้รายละเอียดได้มากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับบริษัทที่ไม่ได้จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ แต่ก็ยังให้รายละเอียดได้ไม่ครบถ้วนสมบูรณ์เท่าใดนัก อาจเป็นเพราะบริษัทมีข้อจำกัดบางอย่างของการเปิดเผยข้อมูลในเรื่องนั้น ๆ ซึ่งถ้าบริษัททำการเปิดเผยอาจทำให้เกิดผลกระทบในด้านลบกับบริษัทก็เป็นได้ บริษัทจึงเลือกที่จะทำการเปิดเผยข้อมูลเฉพาะบางเรื่องที่ไม่มีความกระทบในด้านลบกับบริษัท และเลือกที่จะเปิดเผยข้อมูลในลักษณะที่คล้ายคลึงกันกับบริษัทอื่น ๆ ที่อยู่ในกลุ่มอุตสาหกรรมเดียวกัน ซึ่งในการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมทั้งในด้านทรัพยากรมนุษย์ และด้านผลิตภัณฑ์และบริการ อาจมีการเปิดเผยแยกเป็นอีกหนึ่งหัวข้อหลักอย่างชัดเจนจากเรื่องอื่น ๆ เพื่อประโยชน์ต่อผู้ใช้ข้อมูลทุกฝ่าย

#### ข้อจำกัดของการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับ การเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมของตัวอย่าง 2 กลุ่มคือ บริษัทที่จดทะเบียน และบริษัทที่ไม่ได้จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ที่อยู่ในกลุ่มอุตสาหกรรมเดียวกัน โดยจำนวนตัวอย่างของบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์มีขนาดเล็ก เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนตัวอย่างของบริษัทที่ไม่ได้จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ ซึ่งอาจเป็นข้อจำกัดของการศึกษาในครั้งนี้ และเนื่องจากการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคม เป็นเรื่องที่ยังไม่มีการกำหนดในมาตรฐานการบัญชีให้ปฏิบัติ บริษัทส่วนใหญ่จึงมีการเปิดเผยข้อมูลในส่วนนี้เป็นจำนวนน้อย และบริษัทที่เปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนใหญ่ เป็นบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ส่วนบริษัทที่ไม่ได้จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยมีการเปิดเผยข้อมูลนี้ น้อยมาก หรือบางบริษัทไม่มีการเปิดเผยข้อมูลเลย

นอกจากนี้ผลการวิจัยพบว่า ผู้ที่ให้ข้อมูลในเรื่องการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมได้ดีที่สุด คือ กรรมการผู้จัดการ เนื่องจากเป็นผู้ที่ทำการตัดสินใจในการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมของบริษัท แต่ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้เลือกให้ผู้ช่วยการฝ่ายบัญชีและการเงินเป็นผู้ตอบแบบสอบถาม เนื่องด้วยกรรมการผู้จัดการนั้นมีข้อจำกัดทางด้านเวลาและมึ้งานมาก

ข้อจำกัดอีกประการของการศึกษานี้คือ จำนวนการตอบกลับของแบบสอบถาม ซึ่งอาจจะมีผลทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนในผลลัพธ์ที่ออกมา เหตุผลอาจเนื่องมาจากเรื่องการศึกษาในครั้งนี้เป็นเรื่องที่ยังไม่รู้จักแพร่หลายในประเทศไทย ทำให้ผู้ตอบแบบสอบถามบางท่านไม่ทราบหรือไม่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้มาก่อน จึงไม่ประสงค์ที่จะตอบแบบสอบถาม หรือบริษัทของผู้ตอบแบบสอบถามบางบริษัทไม่มีนโยบายในการตอบแบบสอบถาม รวมถึงบริษัทที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นบริษัทที่ทำการผลิตผลิตภัณฑ์จำพวกยานพาหนะและอุปกรณ์ นอกจากนี้ระยะเวลาการส่งแบบสอบถามยังอยู่ในช่วงระหว่างปลายปีถึงต้นปีใหม่ ซึ่งเป็นช่วงที่ผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นผู้อำนวยการฝ่ายบัญชีและการเงินของบริษัทมีงานมาก ในการวิจัยครั้งต่อไปจึงควรคำนึงถึงเรื่องดังกล่าวอย่างระมัดระวัง

### ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยที่ได้กล่าวมาแล้ว สามารถสรุปข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคม ดังต่อไปนี้

1. ควรมีการกระตุ้นให้องค์กรธุรกิจหันมาให้ความสนใจและตระหนักถึงการมีความรับผิดชอบต่อสังคมให้มากขึ้น รวมถึงการเล็งเห็นสำคัญของการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจด้วย เพื่อประโยชน์ต่อผู้ใช้งบการเงิน และเพื่อให้องค์กรธุรกิจเป็นที่ยอมรับในเวทีการค้าโลกมากขึ้น เนื่องจากเรื่องของความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจนั้น ได้ถูกกำหนดให้อยู่ในนโยบายด้านการค้าในระดับกลุ่มเศรษฐกิจระหว่างประเทศด้วย
2. ในประเทศไทย การเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมยังอยู่ในระดับที่ต่ำ อาจเนื่องมาจากไม่มีข้อกำหนดในมาตรฐานการบัญชีให้เปิดเผย ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการพัฒนามาตรฐานการบัญชีที่เกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อให้ออกมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติ และสำหรับรูปแบบของการเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคมควรมีรูปแบบของการเปิดเผยที่เหมาะสม ให้ข้อมูลได้ครบถ้วน และเป็นมาตรฐานเดียวกัน

### ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยในอนาคต

จากผลงานวิจัยในการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคม ด้านทรัพยากรมนุษย์ และด้านผลิตภัณฑ์และบริการของบริษัทที่อยู่ในกลุ่มอุตสาหกรรมและสินค้าอุตสาหกรรม” ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอเสนอแนวทางสำหรับงานวิจัยในอนาคต ดังต่อไปนี้

1. วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นการศึกษาถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคม ด้านทรัพยากรมนุษย์ และด้านผลิตภัณฑ์และบริการ ซึ่งเป็นการศึกษาความรับผิดชอบต่อสังคมเพียง 2 ด้านคือ ด้านทรัพยากรมนุษย์ และด้านผลิตภัณฑ์และบริการ จากทั้งหมดที่มี 5 ด้าน ดังนั้นการวิจัยในอนาคตอาจจะทำศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปิดเผยข้อมูลความรับผิดชอบต่อสังคมในทุกด้าน เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปิดเผยในแต่ละด้าน

2. วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เลือกศึกษาเฉพาะบริษัทที่อยู่ในกลุ่มวัตถุดิบ และสินค้าอุตสาหกรรมเพียงกลุ่มเดียว โดยศึกษาเปรียบเทียบระหว่างบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์กับบริษัทที่ไม่ได้จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ ซึ่งการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมของทั้งสองกลุ่มนี้มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน เนื่องจากบริษัทที่ไม่ได้จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์มีการเปิดเผยข้อมูลในส่วนนี้น้อยมาก ดังนั้นการศึกษาวิจัยในอนาคตอาจจะทำการศึกษาเฉพาะกลุ่มบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ แต่เป็นการศึกษาจากกลุ่มธุรกิจอื่น หรือศึกษาเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มธุรกิจที่มีในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย เพื่อให้เห็นความแตกต่างในการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมในแต่ละกลุ่มธุรกิจ

3. จากผลการวิจัยของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้พบว่า ผู้ที่ทำการตัดสินใจในเรื่องการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมโดยส่วนใหญ่ คือ กรรมการผู้จัดการของบริษัท ซึ่งจะเป็นผู้ที่ให้ข้อมูลได้ดีที่สุด แต่ในงานวิจัยนี้ได้เลือกให้ผู้ช่วยการฝ่ายบัญชีและการเงินเป็นผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งอาจจะให้ข้อมูลบางอย่างได้ไม่สมบูรณ์เท่ากับกรรมการผู้จัดการ ดังนั้น การศึกษาวิจัยในอนาคต อาจทำการศึกษาข้อมูลจากกรรมการผู้จัดการ ไม่ว่าจะเป็นการสัมภาษณ์ หรือการเลือกให้เป็นผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งจะให้ข้อมูลได้ครบถ้วนสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

4. ในงานวิจัยนี้ได้ทำการศึกษาการเปิดเผยข้อมูลการบัญชีความรับผิดชอบต่อสังคมด้านทรัพยากรมนุษย์ และด้านผลิตภัณฑ์และบริการของบริษัทที่ไม่ได้จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์หลายบริษัท ซึ่งในบางบริษัทมีข้อมูลเหล่านี้อยู่บ้าง แต่ไม่ได้เผยแพร่ให้บุคคลทั่วไปทราบ ดังนั้นการวิจัยในอนาคต สำหรับนักวิจัยที่ต้องการศึกษาเป็นกรณีศึกษาเพียงหนึ่งหรือสองบริษัทก็สามารถทำได้ ในกรณีของบริษัทที่มีข้อมูล และข้อมูลเหล่านั้นสามารถเปิดเผยได้